

Rimska republika od Sule do Augusta

Košćak, Denis

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:054053>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Povijest – Engleski jezik i književnost

Denis Koščak

Rimska republika od Sule do Augusta

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek 2014.

SAŽETAK

Krajem 2. stoljeća prije Krista Rimska država se već uvelike etablirala kao vodeća sila u antičkoj Europi. Njezini posjedi sezali su od atlantske obale današnjeg Portugala pa sve do Azije i obale Sredozemnog mora na Bliskom istoku. S druge strane postojao je problem unutarnjih previranja između dviju stranki: optimata i populara. Optimati su bili stranka koja je zastupala interese stare aristokracije i Senata kao vodeće institucije rimske države dok su populari zastupali interese naroda, dakle građana i puka. Prvi popular koji se uspio istaknuti kao vođa „novog Rima“ bio je Gaj Marije koji je proveo reformu vojske i omogućio nižim slojevima sudjelovanje u vojsci čime je omogućeno da svaki imućniji Rimljanin može osnovati svoju vojsku i kroz nju tražiti put ka moći. Izdizanjem Gaja Marija probuđena je demokracija koja je nakratko bila ugušena od strane Lucija Kornelija Sule. Nakon Suline smrti izdigla su se tri čovjeka koji su odlučili svoj put ka moći tražiti preko opsežnog zastupanja narodnih interesa: Gnej Pompej, Marko Licinije Kras i Gaj Julije Cezar. Kras je ubijen od strane Parta dok će se Pompej i Cezar upustiti u građanski rat za apsolutnu prevlast. Nakon pobjede Cezar je proglašen za diktatora te ga je ta koncentracija moći koštala života kada su ga senatori, za koje je koncentracija moći u jednom čovjeku bila nezamisliva, ubili. Nakon toga opet su se uzdigla tri čovjeka koji su bili među Cezarovim najpovjerljivijim ljudima: Gaj Oktavijan, Marko Antonije i Marko Emilije Lepid. S vremenom je došlo do novog građanskog rata iz kojeg je kao pobjednik izašao Gaj Oktavijan te se mudrošću i političkom lukavošću uspio uzdići do pozicije cara čime je stvoreno Rimsko Carstvo.

KLJUČNE RIJEČI: optimati, populari, građanski rat, trijumvirat, Rimsko Carstvo

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. BORBA IZMEĐU OPTIMATA I POPULARA	5
2.1. Uspon Gaja Marija	5
3. GRAĐANSKI RAT	7
3.1. Lucije Kornelije Sula	7
3.2. Gaj Marije u protuudaru	8
3.3. Sulina diktatura	9
4. PRVI TRIJUMVIRAT	10
4.1. Uspon Gneja Pompeja	10
4.2. Uspon Marka Licinija Krasa	11
4.3. Uspon Julija Cezara	13
4.4. Katilinina urota	14
4.5. Sklapanje Trijumvirata	15
4.6. Raskol između Cezara i Pompeja	17
4.7. Građanski rat	17
4.8. Učvršćivanje Cezarove vlasti	18
4.9. Cezarova diktatura	19
4.10. Ubojstvo Cezara	20
5. DRUGI TRIJUMVIRAT	20
4.1. Marko Antonije i Cezarov pogreb	20
4.2. Marko Emilije Lepid	21
5.3. Cezarov sinovac	21
5.4. Sklapanje Drugog Trijumvirata	22
5.5. Obračun sa Cezarovim ubojicama	23
5.6. Marginalizacija Lepida	23
5.7. Marko Antonije na Istoku	23
5.8. Konačan raskol između Oktavijana i Antonija	24
5.9. Bitka kod Akcija	25
5.10. Gaj Oktavijan – Imperator Caesar Augustus, divi filius	26
6. ZAKLJUČAK	27
7. POPIS PRILOGA	30
8. POPIS LITERATURE	29

1. UVOD

Zadatak ovog završnog rada je prikazati događaje u rimskoj državi sa posljednjih godina 2. stoljeća prije Krista i cjelokupnog 1. stoljeća prije Krista koji su naposljetku doveli do stvaranja Rimskog Carstva. Na početku će biti govora o sukobima optimata i populara kao dvije vodeće političke snage u Rimu te o usponu Gaja Marija kao vodećeg čovjeka među popularima. Zatim će biti govora o građanskom ratu između populara i optimata te diktaturi pobjednika i optimatskog vođe Lucija Kornelija Sule. U nastavku će biti riječi o usponu trojice ljudi koji će za svoju političku orijentaciju izabrati narod te o njihovom političkom savezu koji se u historiografiji naziva „Prvim trijumviratom“ koji će kulminirati novim građanskim ratom i izdizanjem Cezara kao apsolutnog pobjednika. Na kraju će biti govora o „Drugom trijumviratu“ i izdizanju Cezarovog sinovca Oktavijana kao novog najmoćnijeg čovjeka u Rimu te stvaranju Rimskog Carstva.

2. BORBA IZMEĐU OPTIMATA I POPULARA

Krajem 2. stoljeća prije Krista Rimska država već je u velikoj mjeri razvijena i raširena te se sve više nagovještava potencijal Rima da postane novi glavni igrač na sceni antičke povijesti. U to vrijeme u tijeku su klasna previranja između optimata (*optimates*, od *optimus* – najbolji) i populara (*populares*, od *populus* – narod). Optimati su izražavali interese patricija ili plemstva, dok su populari zastupali interese seoskog i gradskog plebsa ili naroda. Ove političke grupacije nisu bile potpuno uobičajene političke stranke u suvremenom značenju te riječi. Vođe populara, po pravilu, nisu vodile porijeklo iz donjih slojeva stanovništva, već također iz redova patricija. U središtu borbe između populara i optimata nalazilo se agrarno pitanje i pitanje demokratizacije rimske države. Borba je kulminirala smrću braće Grakho koji su se svaki u svoje vrijeme kao pučki tribuni borili za prava plebejaca.¹

Nije prošlo mnogo od vremena smrti Gaja Grakha i već su se narodne snage koje je on poticao ponovno počele isticati na skupštinama. Godine 119., na inicijativu Gaja Marija, tajanstvenog viteza iz Arpina koji je, pod zaštitom obitelji Metela, debitirao u političkom životu kao pučki tribun, suženi su mostići po kojima su prolazili glasači kako se ne bi moglo vidjeti ono što su napisali na glasačkoj pločici. U rimskom se društvu opaža određena dinamika nakon reformi braće Grakho. Primjer toga je činjenica povećanje broja vojnih zapovjednika koji dolaze iz relativno nepoznatih obitelji, dok su ranije vojni zapovjednici dolazili uglavnom iz senatorskih obitelji.²

2.1. Uspon Gaja Marija

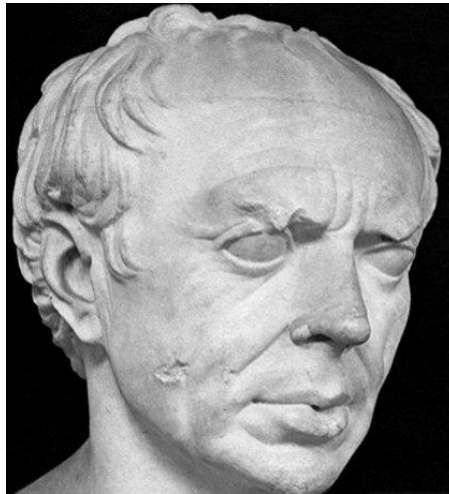
Gaj Marije rođen je 157. godine prije Krista u Arpinu. Bio je skromnoga podrijetla pa je primljen u viteški red i započeo vojnu i političku karijeru pod patronatom Kvinta Cecilija Metela Numidika.³ Gaj Marije će biti čovjek koji će nakon smrti Gaja Grakha biti novi trn u oku patricijskih senatora. Uspio je zaredati 5 konzulskih mandata, od 104. do 100. godine prije Krista. Stupio je na pozornicu kada su se pojavile optužbe da su senatorski zapovjednici nesposobni pobijediti u ratu u sjevernoj Africi protiv Jugurte, kralja Numidije. Protiv Jugurte je poslan Kvint Cecilije Metel Numidik u pratnji svoja dva legata, Gaja Marija i Publija Rutilija Rufa. Jugurta je poražen u bici na rijeci Mutul te je bio prisiljen skloniti se kod svog tasta, mauretanskog kralja Bokha. U međuvremenu je Gaj Marije izabran za rimskog konzula te je

¹ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, Naučna Knjiga, Beograd, 1968., str. 145-146.

² Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, Jutarnji list, Zagreb, 2007., str. 36.

³ Isto, str. 37.

naslijedio zapovjedništvo od svog mentora Metela. Marije je na pregovore sa kraljem Bokhom poslao svoga kvestora Lucija Kornelija Sulu, koji je od Bokha ishodio predaju Jugurte.⁴



Slika 1. – Bista Gaja Marija

Marije je zatim izvojevao još dvije dojmjlive pobjede 102. i 101. godine prije Krista protiv dva zastrašujuća plemena koja su se doselila na jug iz područja Jutlanda u južnu Galiju i sjevernu Italiju. Da pobijedi u tim ratovima, Marije je naporno vježbao svoje vojnike te je bio prvi zapovjednik koji je novačio legionare iz svih staleža rimskih građana, bez obzira na to da li su posjedovali imovinu. Time je Gaj Marije započeo reformu rimske vojske.⁵

Do Marijeve reforme Rimljani su regrutirali vojsku svrstavajući građane u vojne odrede prema imovinskim razredima. Siromašni građani koji nisu plaćali porez nisu uzimani u vojsku. Marije je ove proletere uzeo u vojsku, opremio ih teškim oružjem koje su ranije imali samo imućni, dakle oni sposobni da to nabave. Tako je napuštena stara podjela vojničkih jedinica po imovinskom statusu. Posve vojničko značenje imalo je stvaranje kohorte kao taktičke jedinice koja je obuhvaćala 480 ljudi raspoređene u šest centurija. Legija je imala šest tisuća vojnika i dijelila se na deset kohorti.⁶

Marijeva vojna reforma pokazala se kao prekretnica u načinu kako služba u rimskoj vojsci utječe na društvo. Od tada nadalje, mnogi su vojni novaci imali mnogo više razloga da se bore i mnogo manje da se vraćaju kući. Ta će novost imati revolucionarne posljedice u sljedećih pedeset godina, što Marije sigurno nije mogao predvidjeti.⁷

⁴ Skupina autora, Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 39.

⁵ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008. str. 287.

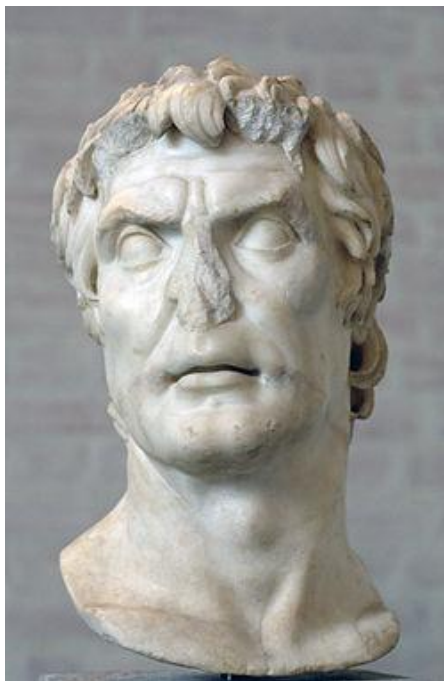
⁶ Lisičar Petar, *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb, 1971., str. 349.

⁷ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str.287.

3. GRADANSKI RAT

3.1. Lucije Kornelije Sula

Lucije Kornelije Sula rođio se u Rimu 138. godine prije Krista kao pripadnik tada propale patricijske rimske obitelji. Prvi put se značajnije ističe kao kvestor Gaja Marija u njegovoj sjevernoafričkoj kampanji protiv numidskog kralja Jugurte. Nakon toga sudjeluje u borbama protiv Cimbra i Teutonaca, kao i u Savezničkom ratu između 91. i 88. godine prije Krista kao Marijev legat.⁸ Nakon rata ističe se kao jedan od vodećih ljudi iz redova optimata što mu je omogućilo da 88. godine prije Krista bude izabran za konzula.⁹



Slika 2. – Bista Lucija Kornelija Sule

Nakon završetka Savezničkog rata izbija novi rat u Aziji kada kralj Ponta Mitridat VI. Eupator napada Paflagoniju, Bitiniju i Kapadokiju i time ugrožava rimsku vlast u tim pokrajinama.¹⁰ Senat je zapovjedništvo nad kampanjom protiv Mitridata dodijelio Suli što je bilo normalno jer je bio konzul.¹¹ Suprotno odlukama Senata, narodna skupština, na čelu sa pučkim tribunom Publijem Sulpicijem Rufom, dodijelila je zapovjedništvo Gaju Mariju. Ta gruba promjena, u kojoj su udjela imali i trgovački slojevi okupljeni oko Marija, zainteresirani za

⁸ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 43.

⁹ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 354.

¹⁰ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 60.

¹¹ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str., str. 354.

iskorištavanje provincije Azije, donesena je na temelju načela suverenosti skupštine i pokazuje učinak sudjelovanja Italika u glasovanju.¹² Naime, zakon donesen od strane Rufa omogućio je da Italiski građani Rimske Republike budu raspoređeni u 35 tribusa umjesto u dosadašnjih 8 što je naposljetku omogućilo narodnoj skupštini takvo drsko opovrgavanje senatske odluke.¹³

Bio je to iznenađan i snažan udarac Sulinoj časti i, iz Suline perspektive, nedopustivo upletanje u odluku o problemu za koji su optimati smatrali da je u nepovredivoj nadležnosti Senata.¹⁴ Dva narodna tribuna upućena su da obavijeste Sulu o odluci narodne skupštine. Sula se odlučio ne pokoriti toj odluci. Skupio je svoje vojnike i priopćio im odluku narodne skupštine. Vojnici su očekivali ratni pohod na istok koji je obećavao bogat plijen tako da su se bojali da bi drugi vojskovođa sa drugim vojnicima mogao otići na taj pohod i zbog toga su zahtijevali od Sule da ih povede na Rim. Kada su se narodni tribuni pojavili u logoru gomila ih je rastrgala. Viši zapovjednici odbili su sudjelovati u građanskom ratu jer su znali da to ruši temelje Republike. Sulu to nije spriječilo da sa svojim trupama krene na Rim koji je on, po vlastitim riječima, htio spasiti od tirana.¹⁵

Prema tome, borba protiv tiranije bila je Sulina službena parola. Marije i Sulpicije Ruf pokušali su pružiti otpor. Oni su se obraćali za pomoć vladajućim grupama stanovništva. U zadnjem trenutku pozvali su u borbu čak i robove, obećavajući im slobodu. Sve su te mjere ipak bile uzaludne. Suline trupe zauzele su Rim, a on je postao neograničeni gospodar grada. Od istaknutih marijevaca ubijen je Sulpicije Ruf, dok je Marije pobjegao na otok Cercinu u Africi.¹⁶

17

Nakon što je opozvao novouvedene zakone na sjednici narodne skupštine sazvanoj pod prijetnjom njegovih legija, Sula je uveo odredbu o prethodnom odobrenju svih prijedloga zakona od strane Senata. Izabrani su konzuli za 87. godinu prije Krista – Sulin predstavnik Gnej Oktavije i plebejski predstavnik Lucije Kornelije Cina. Sula se s pet legija ukrcao na brodove i krenuo u rat protiv Mitridata VI. na istoku¹⁸

3.2. Gaj Marije u protuudaru

Ubrzo nakon Sulinog odlaska Cina je podnio narodnoj skupštini zakone po kojima su se novi građani, dakle Italici, trebali opet podijeliti na 35 tribusa, a u Rim se vratiti svi oni koji su

¹² Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 59-60.

¹³ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 167.

¹⁴ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 288.

¹⁵ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 168.

¹⁶ Isto, str. 168.

¹⁷ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 60.

¹⁸ Isto, str. 60.

bili prognani nakon Sulinog ulaska u grad. Borba je bila toliko ogorčena da se skupština pretvorila u oružanu bitku koja je završila pobjedom Sulinih pristaša. Cina i drugi marijevci morali su bježati iz Rima. U odsustvu je Cina razriješen konzulske časti.¹⁹

U međuvremenu je iz Afrike stigao Gaj Marije koji je već prikupio vojsku svojih veterana u Etruriji. Cina je, s druge strane, uspio privući Sulinu legiju koja je bila ostavljena opsjedati grad Nolu. S druge strane, Pompej Strabon, koji je bio u Sabinskoj, poslao je svoje postrojbe u pomoć konzulu Gneju Oktaviju i Senatu. Put pojačanjima je priprečio Cina koji je zaposjeo grad Arimin. U međuvremenu je Rim bio pod čvrstom opsadom Marijevih snaga. Grad se ubrzo predao pod teretom gladi te je Marije lako ušao i uspostavio kontrolu time što je izvršio nemilosrdnu osvetu nad Sulinim pristašama. Marije je preuzeo svoj sedmi mandat kao konzul ali je ubrzo umro pa ga je njegov suradnik ubrzo zamjenio drugim konzulom, Lucijem Kornelijem Flakom.^{20 21}

3.3. Sulina diktatura

Sula je u ratu protiv Mitridata imao odučujuću inicijativu te je mogao osvajati u nedogled, ali je zbog političkih prilika u Rimu prihvatio Mitridatovu ponudu za mir koji je zaključen 85. godine prije Krista u Dardanu te je Mitridat bio prisiljen napustiti područje rimske provincije Azije.²²

Krajem ljeta 84. godine prije Krista Sula je prebacio vojsku iz Azije u balkansku Grčku i dovezao ih u Brundizij, grad na samoj peti talijanske čizme, gdje mu prilaze i budući trijumviri Marko Licinije Kras i Gnej Pompej. Sula je odmah krenuo put sjevera te se u Kampaniji Suli suprotstavila vojska marijevskih konzula, Kaja Norbana i Lucija Kornelija Scipiona čime se još jednom raspirio građanski rat koji će se završiti tek 82. godine prije Krista nakon odlučujućih bitaka pod zidinama Rima. Marijevski vođa Gaj Marije, imenjак i nećak slavnog plebejskog vođe, počinio je samoubojstvo, dok je drugi konzul Papirius Karbo ubijen. Sula je ušao u Rim kao pobjednik te je proglašen diktatorom zakonodavcem.²³

Nakon Sulinog ulaska u grad počelo je razračunavanje s protivnicima. Sastavljeni su specijalni spiskovi, proskripcije, u koje su unošene osobe koje su se Suli činile sumnjivima. Takve osobe su stavljane izvan zakona, dakle svatko tko ih ubije ili preda dobivao je nagradu, dok je njihova imovina bila zaplijenjena, a robovi oslobođani. Glave ubijanih izlagane su na

¹⁹ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 168.

²⁰ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 354.

²¹ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 60

²² Isto, str. 62.

²³ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 355.

Forumu. Izvršen je veliki broj nekažnjenih ubojstava iz osobnih razloga i koristoljublja. Po nekim podacima, pobijeno je 90 senatora i 2 600 vitezova. Suline pristaše i njegovi veterani stekli su ogromne imovine.²⁴

Po zakonima koje je Sula donio, Senat se pretvorio u najviši državni organ. Njegov sastav bio je obnovljen i povećan sa 300 na 600 ljudi te je funkcija senatora postala doživotna. Novi članovi Senata potjecali su uglavnom iz redova isluženih Sulinih vojskovođa. Povećan je broj magistratura pa je tako umjesto šest pretora od sada bilo birano osam, a broj kvestora je povećan sa osam na dvadeset.²⁵

Sula je uspio ostvariti optimatsku viziju Rima kao da ljudi poput braće Grakha nikad nisu postojali. 80. godine prije Krista odrekao se diktatorske moći i prihvatio položaj konzula. 79. godine prije Krista povukao se na svoje seosko imanje gdje je i umro od bolesti. Bio je prvi rimski građanin za kojeg znamo da je imao državni sprovod. Golema procesija pratila je njegovo tijelo do Foruma gdje je govornik opisao sva Sulina djela. Sljedećih trideset i pet godina nitko neće nadmašiti veličinu Sulinog sprovoda.²⁶

4. PRVI TRIJUMVIRAT

4.1. Uspon Gneja Pompeja

Kad je Sula napustio vlast, uskoro su, piše Apijan, zaprijetili novi prevrati. Izabrani su novi konzuli Marko Emilije Lepid iz kruga populara i Kvint Lutacije Katul iz reda optimata. Konzuli su se ubrzo sukobili. Lepid je nastojao da se Italicima vrate oduzete zemlje. Lepid je također izabran za prokonzula u Transalpinskoj Galiji za iduću godinu. Dobivši vojsku poveo je građanski rat s Katulom. Poražen usred Rima pobjegao je na Sardiniju i tamo umro. Ostatke Lepidove vojske Perperna je odveo Sertoriju u Hispaniju. Sertorije je bio pristaša Gaja Marija²⁷ koji je dobio pretorsku upravu nad Hispanijom. Vojskom je istjerao prijašnje pretore koji se kao Sulini pristaše nisu dali smijeniti. Žestoko je potukao Metela kojega je Sula poslao protiv njega. Sertorije se proslavio kao junak te je u Hispaniji osnovao vijeće tri stotine svojih prijatelja i nazvao ga Rimskim Senatom. Nakon što je Sertorije povećao vojsku i postao ozbiljna prijetnja legitimni Senat u Rimu poslao je u Hispaniju mladog Gneja Pompeja. Sertorije, koji je postao

²⁴ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 171-172.

²⁵ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 356.

²⁶ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 289.

²⁷ Isto, str. 292.

sumnjičav i okrutan je ubijen iz zasjede od svojih vojnika, a Pompej je ostatke Sertorijeve vojske kojima je zapovijedao Perperna konačno svladao 72. godine prije Krista.²⁸



Slika 3. – Bista Gneja Pompeja

Pompej je vrlo brzo naučio da je potrebna novčana pomoć i popularnost, ali i pretvaranje i nepošteno korištenje vojne sile koja postaje vođina osobna sila. Iako je bio tek u svojim tridesetima već se istaknuo kao vojskovođa te je njegova glavna uloga još uvijek ležala u budućnosti.²⁹

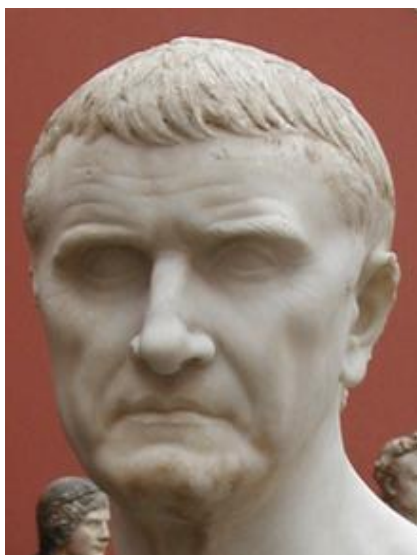
4.2. Uspon Marka Licinija Krasa

Marko Licinije Kras bio je pripadnik senatorske aristokracije i vodio porijeklo iz starog plebejskog roda Licinija, Bio je pristaša Sule i za vrijeme proskripcija kupovinom imanja stekao ogromno bogatstvo, koje je uvećao pomoću svakovrsnih špekulacija. Za vrijeme velikog požara kupovao je u besćenje zapaljene kuće i susjedne zgrade, a zatim davao u zakup ili prodavao zemljišta po velikim cijenama. Posjedovao je rudnike srebra i velik broj robova. O njemu se govorilo da on bogatim smatra čovjeka koji vlastitim sredstvima može izdržavati vojsku. Kras je mnogima davao kredite, zauzimao se na sudovima i tako stalno stjecao veliki broj zavisnih osoba.³⁰

²⁸ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 357.-358.

²⁹ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 292.

³⁰ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 187



Slika 4. – Bista Marka Licinija Krasa

73. godine prije Krista buknuo je u Italiji ustanak robova pod vodstvom roba gladijatora Spartaka. Ustanak se razvio u dugotrajan rat koji su Rimljani jedva priveli kraju 71. godine prije Krista.³¹ U prijestolnici su osjećali isti onakav strah kao u vrijeme Drugog punskog rata kada je Hanibal, isto kao Spartak sada, haračio po Italiji. Senat je dodijelio izvanredne ovlasti Marku Liciniju Krasu, koji se svojevremeno borio pod Sulinim zapovjedništvom. Kras je počeo s jačanjem discipline u vojsci. Čitava jedna kohorta bila je podvrgnuta okrutnoj kazni pogublivanja svakog desetog vojnika, koja odavno nije primjenjivanja u rimskoj vojsci. Desetkovanje je vršeno pred očima čitave vojske. Unatoč svemu tome ni Krasu nije išlo naročito uspješno te je čak molio Senat da se pozovu Pompej iz Španjolske i Marko Licinije Lukul iz Trakije.³²

S vremenom se kompaktnost ustanika raspadala, a Spartak, koji je stalno imao Krasa za petama, otišao u Brutij s namjerom da prijeđe na Siciliju i potakne pobunu robova na tamošnjim veleposjedima. No u zadnjem času ostao je bez prijevoza koji su mu obećali gusari. Sve učestalije snage razdora u redovima robova samo su olakšale Krasov zadatak. Spartak se tada pokušao probiti kroz blokadu na istok do Brundizija, gdje bi se sukobio s drugom rimskom vojskom koja je povučena iz Makedonije. Kad su se galski i germanski robovi odvojili, a Krasu se pružila prilika da ih s lakoćom svlada, Spartak se pokušao probiti do Lukanije, no uhvaćen između dviju rimskih vojski na prostoru između tog područja i Apulije, pobijeđen je i ubijen

³¹ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 358.

³² Maškin, Nikolaj Aleksandrovič. *Istorija starog Rima*, str.186.

nakon što je pružio žestok otpor. Od preživjelih je Kras odlučio napraviti primjer ostalima, razapevši ih duž Apijeve ceste.³³

4.3. Uspon Julija Cezara

Gaj Julije Cezar bio je pripadnik patricijskog roda Julijevaca odakle su porijeklo vukli mnogi magistrati. Gajev otac bio je pretor dok je njegova majka pripadala istaknutom plebejskom rodu Aurelijevaca. Na protekciju Marija, koji je bio oženjen njegovom tetkom, Cezar je još u razdoblju vladavine marijevaca bio izabran za Jupiterovog svećenika i stupio u prvi brak s Kornelijom, kćerkom Lucija Kornelija Cine, s kojom se nije htio razvesti kada je to Sula tražio.³⁴



Slika 5. – Bista Gaja Julija Cezara

Nekoliko je godina Cezar proveo u Aziji i vratio se u Rim tek nakon Suline smrti. Cezar je istupio protiv dvojice istaknutih Sulinih aristokratskih pristaša optuženih za iznuđivanje čime je odmah nakon povratka pokazao kako simpatizira populare, ali je ipak pokazao opreznost kada nije sudjelovao u politici za vrijeme Sertorijevog rata. Cezar je trošio ogromna sredstva da stekne popularnost u narodu što mu je omogućilo da 68. godine prije Krista bude izabran za kvestora. Pogreb svoje tetke Julije, udovice velikog Gaja Marija, i svoje prve žene Kornelije, sestre velikog Lucija Kornelija Cine, iskoristio je za veliku političku demonstraciju. U posmrtnim govorima veličao je rod Julijevaca, čiji je praroditelj Jul bio sin Eneje i unuk same božice

³³ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 82.

³⁴ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 196.

Venere, te vođe stranke populara, Marija i Cinu. Prilikom pratnje otvoreno su nošeni likovi Marija i Cine što se dotada nitko nije usudio učiniti. Tih je godina također djelovao kao pristaša zbližavanja Pompeja s popularima dok se za vrijeme Pompejevih pohoda na Istoku Cezar zbližio s Krasom.³⁵

65. godine prije Krista Cezar je izabran za edila. Svoje edilstvo obilježio je raskošnim predstavama i građevinama. Po Cezarovom naređenju jedne su noći ponovno postavljeni likovi Marija i spomenici u čast njegovih pobjeda koji su bili uklonjeni po Sulinom naređenju. To je izazvalo negodovanje optimata i glasno odobravanje populara koji su govorili kako je jedino on dostojan da bude Marijev rođak. Na taj način Cezar se predstavljao obnoviteljem stranke populara.³⁶

Viši stupnjevi državne karijere u Rimu zahtijevali su neizmjerne troškove, a pogotovo krajem 60-ih kada je bila velika konkurencija. Cezar je zato posuđivao goleme svote kako bi platio te troškove, a dok nije bilo proslavljenog Pompeja, posuđivao je od beskrajno bogatog Krasa. Osim optužbi za korupciju i urotu, njih su dvojicu sumnjičili čak i za planiranje udara 65. godine prije Krista.³⁷

4.4. Katilinina urota

Lucije Sergije Katilina, osiromašeni patricij i senator, bivši Sulin pristaša, natjecao se 66. godine prije Krista za konzulat. Kako nije u tome uspio, organizirao je s pristašama urotu da silom preuzme konzulatsku čast. To se otkrilo, ali je ostalo nekažnjeno. Katilina se ponovno natjecao za konzulat 64. godine prije Krista, ali je pobijedio njegov protivnik Marko Tulije Ciceron. Za Ciceronova konzulovanja Katilina je organizirao drugu urotu. Urotnici su namjeravali ubiti konzula Cicerona, silom se domoći vlasti i izvesti svoje političke reforme. U planu urotnika bilo je mnogo stvari privlačnih za mase: ukidanje dugova, dijeljenje zemlje, ustupci građanima italskih municipija. Ambicioznim pristašama obećani su visoki položaji. Kad je konzul Ciceron rukovodio izborima konzula za sljedeću godinu, Katilina, i tada kandidat, namjeravao je konačno izvršiti prevrat. Ciceron je to omeo svojim govorima u Senatu i pred narodom.³⁸

Katilina, koji je do posljednjeg časa kao senator glumio ulogu ispravnog građanina, napokon je raskrinkan pa je pobjegao iz Rima u Etruriju, gdje je imao u pripremi čitavu vojsku. Ciceron, dobivši od Senata izvanredne ovlasti, dao je pogubiti glavne Katilinine suradnike, koji

³⁵ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 196.-197.

³⁶ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 91.-95.

³⁷ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 312.-313.

³⁸ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 365.

su ostali u Rimu. Poslan je u Etruriju poseban vojnički odred koji je svladao Katilinu. Katilina je poginuo u boju kod Pistorije 62. godine prije Krista. Ciceron u govorima prikazuje Katilinu ne samo kao protivnika postojećeg političkog poretka nego kao i najgoreg moralnog propalicu. Ciceron očito pretjeruje jer su Katilinine pristaše bili i neki ugledni političari, među kojima je navodno i Gaj Julije Cezar.³⁹

4.5. Sklapanje Trijumvirata

U razdoblju nakon Katiline vrši se novo ujedinjenje nobiliteta i vitezova. Senat je povratio svoj prijašnji značaj. Suline metode upravljanja nisu više nailazile na odobravanje čak ni kod konzervativaca. U sljedećem razdoblju Senat se pokazuje kao čuvar temelja aristokratske republike, tradicionalne rimske slobode. Kao novi šef optimatske stranke polako se ističe Marko Porcije Katon Mlađi koji je 62. godine prije Krista ustao protiv svoga kolege Kvinta Metela Nepota, koji je bio Pompejev pristaša i koji se zalagao da se Pompeju dodjele izvanredne ovlasti po povratku s istoka. Kras se privremeno povukao iz politike. Cezar je pak djelovao u korist Pompeja. Stanje u Rimu ponovno je postalo napeto. Došlo je do uličnih nereda. Senat je proglasio izvanredno stanje, ali zahvaljujući Katonu planovi Nepota i Cezara nisu se ostvarili.⁴⁰

Cezar je poslije otišao u Hispaniju, kojom je upravljao godinu dana s velikim umijećem, ponovno postigavši vojne uspjehe protiv Kantabara i izvukavši znatne ekonomske koristi. Vratio se sredinom 60. i pomogao Pompeju da se izvuče iz izolacije u kojoj se našao. Cezar je predstavio svoju kandidaturu za konzulsko mjesto, a Pompej se potrudio da ga podupre u zamjenu za buduće prihvaćanje zahtjeva koje traži Senat a koje je Cezar ranije odbacio. Dogovor je bio učvršćen brakom Pompeja i Cezarove kćeri Julije. Čak je i Kras, stavivši na stranu staro suparništvo sa Pompejem, pristao na sporazum koji je sklopljen 60. godine prije Krista te je u historiografiji označen kao „prvi trijumvirat.“ Cezar je imao podršku naroda, Kras je imao novac, a Pompej je imao vojsku i reputaciju velikog vojskovođe. Trojac je imao sve potrebno za pohod na vlast i ostvarivanje velike moći. Sporazum, kojeg je Ciceron nazivao „monstrumom sa tri glave,“ je neko vrijeme držan u tajnosti i podnio je veliko omalovažavanje Senata, koji si je umislio da je preuzeo upravljanje državom u svoje ruke. Plemstvo je koristilo sve mogućnosti da onemogući Cezarov izbor za konzula te mu nije dopustilo da vodi izbornu kampanju ni stojeći s vojskom pred vratima Rima u očekivanju trijumfa za pothvate u Hispaniji.⁴¹

³⁹ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 365.

⁴⁰ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 203.-204.

⁴¹ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 101.

Katon je natjerao Cezara da izabere hoće li trijumf ili konzulsku čast. Cezar se hladnokrvno odlučio za mjesto konzula, čime je natjerao Katona da napravi kompromis i pokuša ga pobijediti na njegovu terenu prikupljanjem velikih sredstava za izbornu podmićivanje. Cezarov je plan bio jednostavan: nositi Pompeja i Krasa sa sobom u ravnoteži međusobnih usluga, iznositi zakone izravno pred narodnu skupštinu unatoč protivljenju Senata, surađivati s naklonjenim tribunima i koristiti ih za gušenje senatskog protivljenja, „namjestiti“ izbor naklonjenih tribuna, kao i naklonjenih konzula ako je moguće, za sljedeću godinu te biti izabran za zapovjednika važne provincije te tako napustiti Rim što bi ga stavilo izvan dosega eventualnih protivnika.⁴²

Trijumviri su tada bili strastveni populari, sljedbenici braće Grakha i Cezarova ujaka Gaja Marija. Prkosili su Senatu i optimatima, a laskali narodnoj skupštini i obilato je iskorištavali. Cezar je kao konzul najprije izvršio obveze prema Pompeju. Legalizirao je sve što je Pompej izveo na Istoku te je donio agrarni zakon po kojem su Pompejevi veterani mogli dobiti zemlju dok je Krasu pomogao oko izmjene ugovora o ubiranju poreza u provinciji Aziji.⁴³ Cezar je radio „kao da nije konzul, nego brižni narodni tribun“. Cjelokupna njegova konzulska aktivnost bila je usmjerena na jačanje politike populara, a na štetu Senata.⁴⁴

Nakon isteka konzulata Cezar je povjerio političke poslove u Rimu narodnom tribunu Klodiju te su također novi konzuli bili njegovi ljudi. Otišao je u Galiju kao rimski namjesnik i tamo proveo osam godina, uglavnom ratujući. Produženje prokonzulskog mandata dobio je 56. godine prije Krista kada su se trijumviri sastali u gradu Lucci u Etruriji. Na tom su sastanku izgledili neke međusobne nesuglasice i odlučili da 55. godine prije Krista konzuli budu Pompej i Kras, a da svaki od njih počevši od 54. godine prije Krista započne petogodišnji prokonzulat: Cezar u Galiji, Pompej u Hispaniji, a Kras u Siriji gdje će biti ubijen u borbama s Partima⁴⁵

Dok je Cezar vodio ratove u Galiji u Rimu je dolazilo do događaja koji su svjedočili o rastu nove političke krize. Stranka optimata nastavila je borbu protiv trijumvirata. 53. godine prije Krista oko konzulskih mjesta vodile su se prave bitke, tako da konzuli nisu ni izabrani. Cezarov čovjek od povjerenja u Rimu bio je Publije Klodije koji je ujedno bio i popularski kandidat za pretora. Odredi Publija Klodija, sastavljeni od lumpenproleterskih elemenata i robova, borili su se sa sličnim odredima Tita Anija Milona koji je bio optimatski kandidat za konzula. 52. godine

⁴² Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 313.-314.

⁴³ Isto, str. 314.

⁴⁴ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 366.

⁴⁵ Isto, str. 366.

prije Krista njih su se dvojica slučajno sreli nedaleko Rima. I jednog i drugog pratili su naoružani ljudi. Došlo je do svađe, koja se pretvorila u tuču, u kojoj su Milonovi ljudi ubili Klodija.⁴⁶

4.6. Raskol između Cezara i Pompeja

Klodijevo ubojstvo izazvalo je u Rimu nemire. Svjetina, u kojoj je pored plebejaca bilo i mnogo robova, potaknuta govorima narodnih tribuna, svečano je prenijela njegov leš na Forum u Hostilijevu kuriju gdje je bilo mjesto senatskih zasjedanja. Tu je načinjena pogrebna lomača uslijed čega je izbio požar te je kurija sasvim izgorjela. Mase su zahtijevale osvetu za smrt Klodija te je stanje postalo vrlo opasno. Senat je odgovorio time što je Pompeju dao posebne ovlasti kako bi on ugušio popularski pokret i vratio red u Rim. Pompejevo zbližavanje sa optimatima eskaliralo je kada je izabran za samostalnog konzula 52. godine prije Krista. Pompej je u svojim rukama koncentrirao razne magistrature među kojima su: konzulat, prokonzulat u španjolskim provincijama te izvanredne ovlasti za opskrbu Rima namirnicama.⁴⁷

Pompej je dakle dobio diktatorske ovlasti te je to bio glavni razlog njegovog konačnog raskola sa Cezarom. Bitna činjenica leži u tome što Cezar zastupa „slobodu naroda“ dok Pompej zastupa „slobodu Senata.“⁴⁸ Optimati su sada bili u stanju povesti oštru političku borbu protiv Cezara tražeći da bude smijenjen s položaja prokonzula i da se u Galiju pošalje njegov nasljednik. Cezar je naprotiv uspio ugušiti sveopći galski ustanak i do 50. godine prije Krista uspješno organizirati rimsku provinciju Galiju. Imao je veliku vojsku, snagu i reputaciju da je povećao te je odlučno odbio zahtjev Senata da je raspusti. Čak je zahtijevao da u odsutnosti bude izabran za konzula uz bok Pompeju što su optimatski senatori odbili te ga proglasili neprijateljem domovine. Time je sve bilo spremno za izbijanje novog građanskog rata.^{49 50}

4.7. Građanski rat

Cezar je unaprijed planiranim putem stigao do rijeke Rubikon gdje je zastao. Govori se da je razmišljao o strahovitu zlu koje će zadesiti čovječanstvo ako prijeđe rijeku te o slici koju će potomstvo imati o tom prijelazu. „Kocka je bačena“ rekao je teatralno, a zatim prešao rijeku. Nakon što je prešao Rubikon, Cezar je vrlo brzo krenuo na jug, a pomagao mu je minimalan otpor na putu kroz Italiju. Neki tvrde da se okoristio hladnim odnosima između italskih gradova i Rima koji su navodno preostali nakon Savezničkog rata iz 80-ih godina prije Krista. Nije bilo

⁴⁶ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 216.

⁴⁷ Isto, str. 217.

⁴⁸ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 328.

⁴⁹ Cezar, Gaj Julije, *Moji ratovi*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2010., str. 560.

⁵⁰ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 367.

tako nego je pripremio teren. Naime već je neko vrijeme iz Galije slao novac pristašama koji su ga trebali uložiti u mjesne simpatije u Italiji, negdje kroz dobročinstva, drugdje kroz građevine.⁵¹

Cezar je za dva mjeseca zauzeo gornju Italiju i primorao svoje političke protivnike da bježe prema Rimu. Zbog toga je Pompej početkom 49. godine prije Krista napustio Rim, krenuo u predjele oko Dirahija, današnjeg grada Drača u Albaniji, i tamo počeo smišljati organizirani otpor.⁵²

Pompejevo napuštanje Rima ostavilo je vrlo loš dojam, ali govorilo se da brani grad, kao što su Atenjani napustili Atenu 480. godine prije Krista da je „brane“ od perzijske tiranije. Namjeravao se smjestiti u Grčkoj i opkoliti Cezara u Italiji. Cilj mu je bio dobiti pomoć od stranih knezova i uništiti Cezarovu potporu u narodu tako da prekine dovoz žita na Apeninski poluotok.⁵³

Pompeju se u pratnji od čak dvjesto senatora pridružio i Ciceron. Na vrhuncu je na njegovoj strani bilo čak sedam tisuća predstavnika viteškog staleža, dakle dobar dio vodeće klase Rima i Italije. Ipak Pompejev veliki problem je bio u tome što je imao prilično raznoliku vojsku s prevelikim brojem zapovjednika. Cezarova je vojska s druge strane bila vrlo kompaktna i dobro uvježbana na bojištima Galije.⁵⁴

Za to vrijeme Cezar je vodio borbe u Hispaniji, a kad su tamo kapitulirali njegovi protivnici, odlučio je da se vrati u Rim. Na povratku je Cezar zauzeo Masiliju, današnji Marseille u Francuskoj, i 49. godine prije Krista preplovio Jadran i započeo opsadu Dirahija. Pompej se jedva uspio othrvati i povući se prema Tesaliji gdje se odigrala odlučujuća bitka kod Farzala 48. godine prije Krista. Pompejeva je vojska uništena dok je on prisiljen bježati. Sklonio se u Egipat ali su ga ondje ubili plaćenici kralja Ptolomeja XIII.⁵⁵

4.8. Učvršćivanje Cezarove vlasti

Vijest o pobjedi kod Farzala stigla je u Rim u listopadu 48. godine prije Krista i zbog nje je odsutni Cezar proglašen diktatorom na godinu dana. Ali još devet mjeseci Rim ga nije vidio. Cezar se zapleo u egipatski rat za prijestolje između Kleopatre i Ptolomeja Dioniza, djece pokojnog kralja Ptolomeja Auleta. Oslanjajući se na Cezara i njegovu vojsku, Kleopatra je uspješno pobijedila i zasjele na egipatsko prijestolje. Cezar je morao voditi još tri rata da potvrdi svoju prevlast. Prvi rat je brzo završio u srpnju 47. godine prije Krista kada je u Aziji, u bici kod

⁵¹ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 326.-327.

⁵² Cezar, Gaj Julije, *Moji Ratovi*, str. 560.

⁵³ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 328.

⁵⁴ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 116.

⁵⁵ Cezar, Gaj Julije, *Moji Ratovi*, str. 560.-561.

Zeje, pobijedio partskog kralja Farnaka. Taj Cezarov pohod bio je toliko uspješan da je tada Cezar rekao: „Dođoh, vidjeh, pobijedih.“ Zatim se vratio u Rim kako bi riješio jednu pobunu među trupama koje su ostavljene u Italiji. Krajem prosinca 47. godine prije Krista Cezar je otišao u sjevernu Afriku gdje su se preostale Pompejeve snage koncentrirale. Njegova vojska bila je malobrojnija od protivničke ali je ipak u travnju 46. godine prije Krista u bici kod Tansa pobijedio pompejevce. Cezar je na tom pohodu također osvojio i Numidiju te je stvorena nova rimska provincija *Africa Nova*. Cezar se vratio u Rim i proslavio četiri trijumfa – za svoje pobjede u Galiji, Egiptu, Aziji i Africi. Pompejevi sinovi Gnej Mlađi i Seksto učvrstili su se u Hispaniji i ponovo prikupili veliku vojsku. U bici kod Munde 45. godine prije Krista oni su bili potučeni. Gnej je ubijen dok se Seksto uspio skloniti u sjevernu Hispaniju. Sada je Cezarova pobjeda bila potpuna. On je bio apsolutni vladar Rima.^{56 57}

4.9. Cezarova diktatura

Za Cezarove diktature donesene su mnoge zakonske odredbe. Broj senatora povećan je na 900. Senatorima su postali mnogi Cezarovi časnici i drugi njemu odani ljudi, neki od njih i „neugledna“ roda i provincijalci. Senat je tako postao diktatorov organ. Među komicijama prednosti su dobile centurijatske. One su izglasavale Cezarove zakonske odredbe. Gradskim se masama u Rimu dijelilo žito i priređivale javne zabave. U duhu zakona braće Grakho nastojalo se sve financijski neosigurane građane preseliti u kolonije. Proveo je veliku kolonizaciju. Navodno je osamdeset tisuća ljudi tada dobilo zemljoposjed. Korisnici su osim siromašnih stanovnika Rima bili i velik broj Italika. Prednost su imali veterani. Zemlja se dijelila u raznim krajevima. Posebno u područjima novih kolonija Korinta i Kartage. Za Cezara zaslužni provincijski prvaci pa i stanovnici cijelih gradova, kao na primjer nekih u Transalpinskoj Galiji, postali su punopravni rimski građani.⁵⁸

Cezar je potaknuo aleksandrijskog astronoma Sozigena da reformira rimski kalendar, a polihistora Terencija Varona da organizira javnu biblioteku u Rimu. Utemeljio je prve novine koje antički pisci vrlo različito nazivaju: *Acta Diurna*, *Acta Publica*, *Commentarii Diurni* itd. Sadržaj novina bio je raznovrstan. Objavljivale su se vijesti s Cezarova dvora, zakonske odredbe i ostale novosti iz Rima i rimskih provincija.⁵⁹

⁵⁶ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 330.-334.

⁵⁷ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 220.-223

⁵⁸ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 371.

⁵⁹ Cezar, Gaj Julije, *Moji Ratovi*, str. 561.-562.

4.10. Ubojstvo Cezara

Za predstavnike konzervativne senatorske klase, koji su gajili odbojnost prema ideji o neograničenoj moći u rukama jedne osobe, bilo je nužno poduzeti mjere protiv takvog stanja. Organizirana je urota kojoj je pristupilo šezdesetak urotnika među kojima je bilo i pomilovanih pompejevaca. U prvi plan izbile su osobe koje su mu bile bliske i uvelike koristile njegovu naklonost – Marko Junije Brut, Gaj Kasije Longin i Decim Brut. Tog je 15. ožujka 44. godine prije Krista, Cezar trebao podnijeti određenu zamolbu. Urotnici se okupili oko Cezara kao da bi zamolbi dodali i svoju osobnu molitvu te iznenada izvadili noževe i jedan za drugim kao ubadati. Cezar pružao žestok otpor, ali se, kaže predaja, kada je već sav u krvi u gomili urotnika vidio Marka Junija Bruta prestao opirati i rekao slavne riječi: „Et tu, Brute, fili mi!“ („Zar i ti sine Brute!). Cezar je umro i pao u podnožje Pompejeva kipa koji je on dao postaviti samo nekoliko dana prije.^{60 61}

5. DRUGI TRIJUMVIRAT

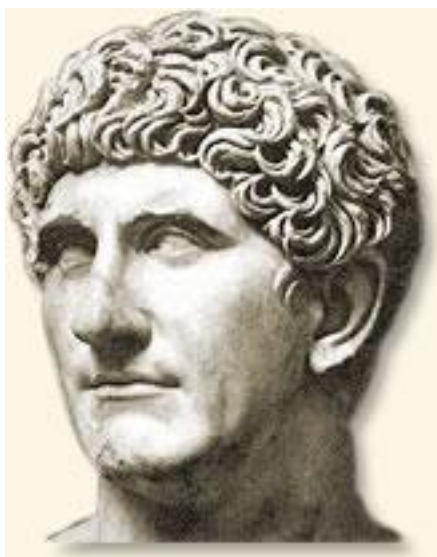
4.1. Marko Antonije i Cezarov pogreb

Nakon Cezarove smrti vođa populara postaje Marko Antonije, Cezarova desna ruka i glavni čovjek od povjerenja. 20. ožujka 44. godine prije Krista, još uvijek na poziciji konzula, Marko Antonije krenuo je u vlastiti pohod na vlast javno obznanivši Cezarovu oporuku. Pokazalo se da je Cezar svoje vrtove darovao narodu, te da je svakom rimskom građaninu ostavljeno po tri stotine sestercija. Od Cezarovog pogreba napravio je pravi spektakl. Tijelo je doneseno na Forum uz pratnju glumaca i pjevača. Tijelo je na ležaju od bjelokosti bilo položeno u pozlaćeno svetište po uzoru na Venerino svetište. Nakon što je govorio o Cezarovim djelima, Antonije je raspalio osjećaje gomile. Otpjevao je vlastitu tužaljku i zaplakao. Podignuo je Cezarovu okrvavljenu togu na koplju i prikazao voštani model Cezarova ranjena trupla. Uslijedile su naricaljke u svjetini kroz koje kao da je govorio sam Cezar. Antonije je očito uposlio glumce da uredi taj događaj, ljude koji su važan sastojak svih prizora gomile u Rimu. Tijelo je po želji naroda spaljeno na Forumu.⁶²

⁶⁰Lisičar Petar, *Grci i Rimljani*, str. 372.

⁶¹Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 125.-126.

⁶²Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 340.



Slika 6. – Bista Marka Antonija

4.2. Marko Emilije Lepid

Drugi istaknuti cesarovac bio je Marko Emilije Lepid, predstavnik starog patricijskog roda i sin istoimenog konzula iz 78. godine prije Krista. Aristokratsko porijeklo bila je glavna odlika Lepida, osrednjeg i ograničenog čovjeka. Sjećanje na akcije njegovog oca vjerojatno je i pobudilo Cezara da ga približi sebi. 44. godine prije Krista bio je zapovjednik konjice, dakle zauzimao je drugo mjesto iza diktatora. U ožujku 44. godine prije Krista prvi je poveo riječ o osveti za Cezarovu smrt i ova parola ubrzo je stekla veliku popularnost.⁶³

5.3. Cezarov sinovac

Gaj Oktavijan, po Cezarovoju adopciji Gaj Julije Cezar Oktavijan, zatekao se za Martovskih ida u Epiru s vojskom koju je Cezar trebao povesti na Parte. Čuvši za tragedju, Oktavijan je dohrlio u Italiju i počeo na svoj račun skupljati vojsku „da osveti oca“. Prišli su mu mnogi Cezarovi veterani. U Rimu se između njega i Marka Antonija pavela velika politička borba za utjecaj u vodstvu populara. Pitanje tko je Cezarov politički nasljednik Oktavijan je ubrzo riješio u svoju korist. Raspolagao je velikom privatnom vojskom, a na Forumu tisućama pristaša. Bio je vrlo mlad, imao je tek devetnaest godina. Optimati su ga pomagali protiv Antonija kojega su držali najvećim cesarovcem.⁶⁴

⁶³ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 231.-232.

⁶⁴ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 375.



Slika 7. – Bista Gaja Oktavijana

5.4. Sklapanje Drugog Trijumvirata

Razvoj događaja vodio je postupno ka zajedničkom razumijevanju Oktavijana i Antonija u oporbi prema Senatu te zbog međusobne podrške protiv rastućih snaga Bruta i Kasija na Istoku, koji se gotovo u potpunosti nalazio u njihovim rukama. Postojala je opasnost od ofenzivnog povratka Cezarovih ubojica u Italiju gdje je „reaktivirani“ Sekst Pompej sa svojom flotom pod kontrolom držao Siciliju te će uskoro osvojiti i Korziku i Sardiniju. Potreba za dogovorom bila je ponajviše nužna Oktavijanu koji je želio izbjeći borbu na dvije fronte. Antonije je, nakon uklanjanja Decima Bruta i konačnog preuzimanja namjesništva Cisalpinske Galije, došao u sjevernu Italiju gdje je Lepid ugovorio sastanak s Oktavijanom na jednom otočiću na Renu blizu Bononije (današnja Bologna). Iz susreta je proizašao dogovor da se uspostavi trijumvirat u trajanju od pet godina, s ciljem organizacije novog državnog poretka. Ticijev zakon naknadno je ozakonio trijumvirat, dopustivši trojici da donose zakone, imenuju magistrature, zaključuju mirovne sporazume i objavljuju rat kao i prava da dodjeljuju zemlju i kuju novac. Trijumviri su raspodijelili teritorije središnjeg i zapadnog dijela države s podjednakim brojem legija za svakoga. Narbonska Galija i Hispanija pripale su Lepidu, Transalpinska i Cisalpinska Galija Antoniju, a Afrika i Sicilija Oktavijanu. Kako bi dali praktičnu primjenu dogovoru o obnovi vjernosti prema uspomeni na Cezara i kako bi priskrbili sredstva za skore vojne pothvate protiv Cezarovih ubojica, sastavili su listu proskribiranih protivnika koje su trebali eliminirati i čijih su se dobara trebali domoći. U Rimu i Italiji je tada pokrenut nemilosrdan lov na proskribirane s represalijama koje su bile još okrutnije od onih Sulinih.

Uklonjeno je tri stotine senatora, među kojima i slavni govornik Ciceron i dvije tisuće vitezova. U mnogo slučajeva glave ubijenih bile su izložene na govornici na Forumu. Glava i ruke Cicerona bile su prikovane na govornici.⁶⁵

5.5. Obračun sa Cezarovim ubojicama

Nakon uređivanja stanja u Rimu trijumviri su napokon mogli nasrnuti na Cezarove ubojice. Vojne snage Bruta i Kasija bile su koncentrirane u Makedoniji i u blizini Filipa stvoren je utvrđeni logor. Tamo su trijumviri uputili svoje vojske. Na čelu trupa stajali su Antonije i Oktavijan. Po brojnosti njihova vojska nije zaostajala za protivničkim trupama, ali je bila znatno lošije opskrbljena. Brut i Kasije suzdržavali su se od borbe i još prije odlučili trijumvire svladati zamaranjem. Nije im pošlo za rukom ostvariti taj plan. U jesen 42. godine prije Krista u dvjema bitkama kod Filipa republikanska vojska bila je potučena a njene vođe počinile su samoubojstvo. Pobjede kod Filipa zadale su konačan udarac republikanskim težnjama. Poslije bitke došlo je do nove podjele među trijumvirima. Antonije je krenuo u istočne provincije a Oktavijan se vratio u Italiju gdje ga je čekalo rješavanje agrarnog pitanja i podjela zemlje veteranima.⁶⁶

5.6. Marginalizacija Lepida

Represalije na račun pobijeđenih bile su nesmiljene i okrutne. Oni koji su uspjeli pobjeći otplovili su brodovima Domicija Ahenobarba, pristaše Seksta Pompeja čija se prisutnost još uvijek osjećala i koji je bio stacioniran na Siciliji. Pompej je ugrožavao mir Italije i otežavao kretanje brodova koji plove u smjeru Rima.⁶⁷ 36. godine prije Krista Oktavijan je pozvao Lepida na Siciliju u borbu protiv Seksta Pompeja. Nakon što je Pompej poražen i prisiljen na bijeg Lepid je uzeo k sebi osam legija koje Pompej imao i zadržati Siciliju samo za sebe. Budući da su ga vojnici napustili morao se predati Oktavijanu odrekavši se svoje magistrature. Ostavljen mu je jedino položaj vrhovnog svećenika koji mu je bio dodijeljen 44. godine prije Krista.⁶⁸

5.7. Marko Antonije na Istoku

Dok je Oktavijan na moru vodio borbe sa Sekstom Pompejem a na Balkanu s Ilirima, Antonije je na istoku ratovao sa Partima, najprije preko svoga legata a zatim i osobno. Za njega je bilo fatalno što ga je 41. godine prije Krista u Tarsosu posjetila egipatska kraljica Kleopatra. Antonije je bio zadivljen njezinom ljepotom. Prezimio je u Egiptu kao kraljičin gost i vezao

⁶⁵ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 129.-130.

⁶⁶ Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, str. 236.

⁶⁷ Isto, str. 238.

⁶⁸ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 127.

svoju sudbinu za helenistički Istok. Njegovi su legati uspjeli potisnuti Parte koji su bili prodrli u Siriju, Fenikiju i Palestinu. Antonije je 36. godine prije Krista osobno poveo rimsku vojsku na Parte i prodro preko Armenije do Iranske visoravni gdje je doživio neuspjeh i morao povući vojsku u Armeniju. Pri povlačenju ta je vojska stradala zbog terenskih i atmosferskih nepogoda, od oskudice i progonitelja Parta. Antonije je zatim samovoljno uradio mnogo toga što je bilo očito na štetu rimskih interesa. Kleopatra, kojom se oženio, pokazala se tada mudrom kraljicom i zastupnicom egipatskih interesa. Ona je postigla da je Antonije ustupio Egiptu neke rimske posjede u Fenikiji, Siriji i Kilikiji, otoke Kretu i Cipar. Dva sina i jedna kćerka iz njezina braka sa Antonijem dobili su kraljevske posjede. Sve je to bilo u suprotnosti s interesima rimskih privrednika koji su poslovali na Istoku. Antonije, nevjerni muž Oktavijanove sestre Oktavije, za kojega se između ostaloga pričalo i da sprema pohod na Italiju, morao je biti kažnjen.⁶⁹

5.8. Konačan raskol između Oktavijana i Antonija

Rimska se država u malo manje od pola stoljeća ponovno našla razdvojena na dva velika djela, a svaki je dio imao kao vođu veliku ličnost, kao što se već bilo dogodilo sa Sulom i Marijem te Cezarom i Pompejem. Vlast dvaju trijumvira trebala je prestati krajem 32. godine prije Krista a godinu poslije su obojica trebali obnašati dužnost konzula. U Rimu je Antonije imao priličan broj pristaša koje su vodili Gaj Sozije i Gnej Domicije, konzuli iz 32. godine prije Krista. Krajem te godine trebao je isteći Oktavijanov mandat trijumvira, a Sozije mu je čak zaprijetio da će ga optužiti i osuditi, na što je Oktavijan odgovorio okruživši Senat naoružanim legionarima što je zapravo predstavljalo državni udar. Konzuli su tada pobjegli na Istok k Antoniju. Kada je Oktavijan javno objavio Antonijevu oporuku u kojoj je ovaj iznio želju da, u slučaju smrti u Rimu, bude pokopan u Aleksandriji, u Kleopatrinoj grobnici po egipatskim običajima, Senat mu je oduzeo svaku ovlast. U oporuci je pisalo i da je Kleopatrin sin Cezarion pravi sin Gaja Julija Cezara pa samim time i pravi nasljednik Cezarova prijestolja.⁷⁰

Oktavijan je vrlo dobro iskoristio negativan odjek koji je Antonijevo odricanje od rimskih običaja imalo u narodu, govoreći čak da Antonije želi od Aleksandrije napraviti prijestolnicu nekog budućeg Rimskog Carstva. Raširena je i glasina da je sama Kleopatra izdavala neke rimske edikte. Oktavijan i Antonije tako su završili sa širenjem utjecaja među dvama svjetovima koji su se sada suprotstavili i na ideološkoj razini. Rimski svijet, koji je bio viđen kao tradicionalistički i strog, i helenistički svijet, koji je bio viđen kao mlitav i korumpiran. Već je Cezar u svoje vrijeme imao viziju da je kulturno bogatija helenistička civilizacija morala biti

⁶⁹ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 378.

⁷⁰ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 134.-135.

uzor rimsko-italskom svijetu, a tom se idejom nadahnuo i Antonije. Oktavijan je s instinktom lukavog političara primijetio ustrajnu naklonost puka prema rimskim vrijednostima te je u takvom stavu naroda tražio podršku za svoju protuantonijevsku propagandu koja je pozivala na sada već neizbježan sukob. Veliki čin propagande također je bio njegov potez kojim je na drevan način objavio rat Kleopatri, a učinio je to tako što je na zemlju, koja je pripadala hramu Belone i koja je na simboličan način smatrana neprijateljskom, bacio drenovo koplje spaljeno na prednjem dijelu. Ta je vrsta koplja pripadala drevnom obredu zemljoradničke Italije dok nije još došlo do upotrebe metala tako da je očito koliko je zapravo Oktavijanov čin bio u skladu sa rimskom tradicijom i kako je zapravo vrlo dobro odigrao ulogu zapaljenja rimskog naroda u borbi protiv Antonije koji je „izdao rimske ideale“ i „prihvatio helenistički okultizam.“ Težnja za osjećajem sigurnosti i konačnim uspostavljanjem mira bila je ukorijenjena u cijelom rimskom narodu, pa tako i u samom Oktavijanu, dok je za Antonija bila samo težnja za pobjedom, težnja za osvajanjem Italije koju su imali i pompejevci 49. godine prije Krista.⁷¹

5.9. Bitka kod Akcija

S Kleopatrom i svojim brodovljem, Antonije je zauzeo položaj kod Akcija na sjeverozapadnoj obali Grčke. Za njega su stvari od početka krenule po zlu kada su neki važni ljudi napustili njegov tabor. Moguće je da su pristigli senatori odmah po dolasku otkrili kako Kleopatra stvarno ima odriježene ruke te da je po hijerarhiji jednaka Antoniju te ga odmah odlučili napustiti. Prvoklasan bi vojskovođa mogao dobiti rat ali se još u partskom pohodu vidjelo kako je Antonije tek druga klasa. Bitka se odigrala 2. rujna 31. godine prije Krista. Dopustio je Oktavijanovu brodovlju da bez zapreka doplovi iz Italije i zatim blokira njegovo manje brodovlje. Blokada je na Antonijevoj strani dovela do bolesti, gladi i dezertiranja. Antoniju je jedina preostala taktika bila bijeg. Kleopatra je sa svojih šezdeset brodova pobjegla kroz otvor u Oktavijanovu središtu a za njom je ubrzo uslijedio i Antonije. Time je Antonije izgubio svaku nadu u pobjedu⁷²

Oktavijan je svoje jedinice i Antonijeve koje su mu prišle dovezao u Italiju i dobrim dijelom demobilizirao. Prošlo je nekoliko mjeseci dok se nije konačno odlučio krenuti na u konačan obračun sa Antonijem koji je u Egiptu još uvijek raspolagao svojim ali i egipatskim snagama. U proljeće 30. godine prije Krista Oktavijanove su snage krenule prema Egiptu. Jedna grupa krenula je iz Sirije dok je druga krenula iz Kirenaike, današnje Libije. U kolovozu je došlo do bitke kod Aleksandrije koja se najvećim djelom vodila konjičkim snagama. Antonije je uspio

⁷¹ Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, str. 135.

⁷² Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*

ostvariti nekoliko pobjeda ali je uslijed lošeg morala rastao broj dezertera u Antonijevim redovima. Oktavijan je dobio bitku, ušao u Aleksandriju i time pobijedio u ratu.⁷³

Marko Antonije počinio je samoubojstvo dok je Kleopatra još gajila nadu u spas svoga položaja. Pokušala je šarmirati Oktavijana na isti način kako je svojedobno učinila sa Cezarom i Markom Antonijem, ali pošto se uvjerila da je on namjerava odvesti u Rim da bi je vukao u trijumfu i ona je sebi oduzela život uz pomoć dvije zmijske koje su joj bile kriomice donesene. Cezarion i niz Antonijevih pristaša bili su pogubljeni. Egipat je konačno izgubio svoju samostalnost i bio priključen Rimu. Osvajanje Egipta donijelo je Oktavijanu ogroman plijen u obliku blagajne i ogromnih bogatstava egipatskog dvora čime je dobio mogućnost da darežljivo nagradu svoje vojnike i pokrije sve dugove. 29. godine prije Krista Oktavijan se vratio u Rim i proslavio tri veličanstvena trijumfa. Cezarov nasljednik sada je postao neograničeni gospodar čitave rimske države te ovime u historiografiji prestaje razdoblje Rimske Republike i počinje razdoblje Rimskoga Carstva.⁷⁴

5.10. Gaj Oktavijan – Imperator Caesar Augustus, divi filius

Počevši od 31. godine prije Krista Oktavijan je svake godine biran za konzula dok je 29. godine prije Krista dobio cenzorske ovlasti na osnovi kojih je sastavio novi spisak članova Senata. Broj senatora popeo se u to vrijeme na tisuću ljudi. U novom spisku Oktavijanovo ime stavljeno je na čelo te je on tako dobio titulu *princeps Senatus*, što znači da je bio prvak u Senatu. 13. siječnja 27. godine prije Krista Oktavijan je vratio izvanredne ovlasti i proglasio uspostavljanje stare Republike, izjavivši da se želi povući u privatni život. Ta ostavka bila je nesumnjivo formalna, a uslijedile su molbe senatora da zadrži vlast u državi. Istog dana Oktavijan je dobio niz ovlasti koje su mu *de facto* osigurale vrhovnu vlast. 16. siječnja iste godine dobio je počasni naslov „August“ što znači „uzvišen.“ Ovaj epitet nekad je stavljan isključivo uz sakralne objekte dok je sada dodijeljen imenu princepsa, prvog čovjeka u državi. Oktavijan je promijenio i svoje ime te se sada naziva „Imperator Cezar August, sin božanskoga.“⁷⁵

⁷³ Lisičar, Petar, *Grci i Rimljani*, str. 379.

⁷⁴ Maškin, Nikolaj Aleksandrovič, *Istorija starog Rima*, str. 242.

⁷⁵ Isto, str. 259

6. ZAKLJUČAK

Rimska povijest 1. stoljeća prije Krista bila je iznimno turbulentna. Glavna karakteristika ovog razdoblja je privatna vojska. Od trenutka kada je Gaj Marije proveo svoju vojnu reformu svaki dovoljno snalažljiv i ambiciozan čovjek, naravno uz uvjet da je bio bogat, imao je svoje privatne legije koje je koristio kada je htio i protiv koga je htio. Imati privatnu vojsku značilo je i imati ogromnu moć u tadašnjem Rimu. Tu sada dolazimo do pitanja dugogodišnje borbe optimata i populara kroz koje su se cijelo stoljeće vodili razni građanski ratovi pod vodstvom ljudi koji su imali dovoljno novca i moći kako bi istaknuli svoju kandidaturu za vođu nove snage u rimskoj državi koja je bila na pragu afirmacije kako kao novog velikog carstva tako i kao nove civilizacijski ultranapredne civilizacijske jedinice.

Glavna prepreka tom koraku ka stvaranju carstva bili su prije svega konzervativni slojevi senatora koji su ideal *res publice* držali svetinjom. Moram se složiti sa Robinom Foxom Laneom koji u svojoj knjizi *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima* tvrdi: „Da je Polibije to doživio, zaključio bi da se „oligarhija“ srozava u „demokraciju“ koja se zatim srozava u „monarhiju.“⁷⁶ Autor ovog rada smatra kako se upravo to dogodilo jer se zajedno sa afirmacijom Gaja Marija zapravo počela uzdizati „zora demokracije“ na do tada ustaljeni oligarhijski društveni sustav u kojem su glavnu riječ imali senatori koji se nikako nisu htjeli odreći svojih visokih ovlasti koje su uživali stotinama godina. Duh demokracije privremeno je ugasio Lucije Kornelije Sula koji jest uveo osobnu diktaturu ali ipak nije imao megalomanske ambicije o samostalnoj vlasti te je vladao uz pomoć Senata.

Demokraciju kao svoju ideologiju prihvatiti će u početku trojica vrlo ambicioznih i moćnih ljudi u vidu Gneja Pompeja, Marka Licinija Kraja i Gaja Julija Cezara. Trijumviri su podjelom vlasti i predanim radom za dobrobit plebsa uspjeli suspregnuti moć Senata i prigrabiti veliku moć. Uslijed velikih ambicija triumvira moralo je doći do sukoba i novih građanskih ratova. Iz prvog građanskog rata kao pobjednik je izišao Gaj Julije Cezar koji možda nije bio dovoljno oprezan u svojim djelatnostima te su u senatorskim očima rasle sumnje da Cezar ima ambiciju za kraljevsko prijestolje kada mu je gomila klicala titulom kralja.⁷⁷ Iako je Cezar tada ukorio gomilu odbijajući svaku pomisao na titulu kralja Cezar je ubijen u uroti.

U novom triumviratu Cezarovih najbližih ljudi, koji su također prigrlili demokraciju kao svoju ideologiju, Cezarov duh i ambicija nastavili su živjeti. Iz novih sukoba kao pobjednik je izašao Cezarov sinovac Oktavijan koji će uzeti malo oprezniji pristup te će se uspješno održavati

⁷⁶ Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, str. 323.

⁷⁷ Isto, str. 337.

na tankoj liniji razdvajanja između konzervativnih senatora i naroda u početku uzevši titulu *princeps Senatus* i uvevši društveni sustav principata što bi značilo da je on kao vladar samo „prvi među jednakima“, ali nakon što je uzeo titulu *Augusta* bilo je jasno da je stvorena monarhija. Tako je Oktavijan uspješno prenio rimsku državu iz demokracije u monarhiju i time je stvoreno Rimsko Carstvo, država koja će biti glavna civilizacijska institucija u sljedećih pet stotina godina, a na istoku i duže, sve do pada Bizantskog Carstva 1453. godine.

7. POPIS PRILOGA

Slika 1 – Bista Gaja Marija – <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38933>

Slika 2 – Bista Lucija Kornelija Sule – http://sh.wikipedia.org/wiki/Kornelije_Sula

Slika 3 – Bista Gneja Pompeja – <http://povijest.net/v5/iz-starog-vijeka/civ-starog-rima/2007/povijest-novca-04/>

Slika 4 – Bista Marka Licinija Krasa – sr.istorija.wikia.com/wiki/Marko_Licinije_Kras

Slika 5 – Bista Gaja Julija Cezara – http://www.navidiku.rs/magazin/zabava/biografije-slavnih/gaj-julije-cezar-2_9528/

Slika 6 – Bista Marka Antonija – <http://kleopatravii.blogspot.ba/arhiva/2008/12/14/1956280>

Slika 7 – Bista Gaja Oktavijana –

<http://www.znanje.org/i/i24/04iv05/04iv0503052425/istorija/kasno%20razdoblje.htm>

8. POPIS LITERATURE

1. Cezar, Gaj Julije, *Moji ratovi*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2010.
2. Fox, Robin Lane, *Klasični svijet – epska povijest Grčke i Rima*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.
3. Lisičar Petar, *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
4. Maškin, Nikolaj Aleksandrović, *Istorija starog Rima*, Naučna Knjiga, Beograd, 1968.
5. Skupina autora, *Povijest 4 – Rimsko Carstvo*, Jutarnji list, Zagreb, 2007.